

کاربردهای درمانی گیاهان دارویی

کاربردهای درمانی گیاهان دارویی

تألیف

دکتر فرحناز خلیقی سیگارودی

(دکترای حرفه‌ای داروسازی، دکترای تخصصی فارماکوگنوزی)

دکتر صغری جاروندی

(دکترای حرفه‌ای پزشکی، MPH، دکترای تخصصی تغذیه)

میترا تقی‌زاده

(کارشناس گیاه‌شناسی)

سرشناسه: خلیقی، سیگارودی، فرحناز
عنوان و نام پدیدآور: کاربردهای درمانی گیاهان دارویی /
مؤلفان فرحناز خلیقی سیگارودی، صغری جاروندی،
میترا تقی‌زاده.
مشخصات نشر: تهران: کتاب ارجمند، ۱۳۸۹
مشخصات ظاهری: ۳۱۲ ص. وزیری، مصور، جدول
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۸۹-۵۲-۵
موضوع: گیاهان دارویی
موضوع: گیاه درمانی
شناسه افزوده: جاروندی، صغری
شناسه افزوده: تقی‌زاده، میترا
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹ ک۸۴/خ/RS۱۶۴
رده‌بندی دیویی: ۶۱۵/۳۲
شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۲۷۹۰۸

کاربردهای درمانی گیاهان دارویی
تألیف: دکتر فرحناز خلیقی سیگارودی
دکتر صغری جاروندی، میترا تقی‌زاده
فروست: ۸۷۱
ناشر: انتشارات کتاب ارجمند
صفحه‌آرا: آیدا روستا، طراح جلد: فاطمه پاشاخانلو
چاپ: سامان، صحافی: روشنگر
چاپ دوم، شهریور ۱۳۹۲، ۱۶۵۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۸۹-۵۲-۵

www.arjmandpub.com

این اثر، مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف، ناشر، نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

مرکز پخش: انتشارات ارجمند

دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، بین خ کارگر و ۱۶ آذر، پلاک ۲۹۲، تلفن ۸۸۹۷۷۰۰۲
شعبه اصفهان: خیابان چهارباغ بالا، پاساژ هزارگریب، تلفن ۶۲۸۱۵۷۴-۳۱۱
شعبه مشهد: ابتدای احمدآباد، پاساژ امیر، انتشارات مجد دانش، تلفن ۸۴۴۱۰۱۶-۵۱۱
شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن ۲۲۲۷۷۶۴-۱۱۱
شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه عضدی، تلفن ۳۲۳۲۸۷۶-۱۳۱
شعبه ساری: بیمارستان امام، روبروی ریاست تلفن ۲۰۰۹۰-۹۱۱۸۰
شعبه کرمانشاه: خ مدرس، پشت پاساژ سعید، کتابفروشی دانشمند، تلفن ۷۲۸۲۰۴۴-۸۳۱

بها: ۱۵۰۰۰ تومان

با ارسال پیامک به شماره ۰۵۹۹ ۰۵۹۹ ۰۰۰ ۱۰۰۰ در جریان تازه‌های نشر ما قرار بگیرید:

دریافت تازه‌های نشر پزشکی به صورت پیامک	ارسال عدد ۱:
دریافت تازه‌های نشر روان‌شناسی به صورت پیامک	ارسال عدد ۲:
دریافت خبرنامه الکترونیکی انتشارات ارجمند به صورت ایمیل	ارسال ایمیل:

مقدمه

هزاران سال است که ساکنین مناطق مختلف جهان، از گیاهان برای درمان بیماری‌ها و حفظ سلامتی استفاده می‌نمایند. بسیاری از داروهایی که امروزه تجویز می‌شوند از گیاهان مشتق شده‌اند. یک‌چهارم از داروهای مرسوم، که حدود ۱۲۰ داروی جدید نسخه شده را شامل می‌شوند، حاوی حداقل یک ترکیب فعال مشتق شده از گیاهان می‌باشند. داروهایی نظیر آسپیرین، آتروپین، کدئین، مرفین، کلشی‌سین، دیگوکسین و آفدرین همگی منشأ گیاهی دارند.

به گزارش سازمان جهانی بهداشت، ۸۰ درصد جمعیت دنیا از درمان‌های گیاهی استفاده می‌نمایند. امروزه تعداد زیادی از بیماران به طور همزمان از چند دارو، گیاه و مکمل غذایی استفاده می‌نمایند. به موازات اثرات مفید حاصل از ترکیبات مختلف موجود در گیاهان، امکان بروز عوارض و تداخل ناشی از مصرف توأم فرآورده‌های مختلف گیاهی و شیمیایی نیز وجود دارد، که واضح است پیش‌بینی تمامی این تداخلات بسیار مشکل بوده و از طرف دیگر تصور عدم ایجاد تداخل نیز بی‌اساس می‌باشد.

در بخش ابتدایی کتاب حاضر، تک‌نگارهای مربوط به ۶۰ گیاه دارویی مشتمل بر نام لاتین (علمی) گیاه، خانواده، نام انگلیسی و فارسی، ریخت شناسی گیاه، محل رویش، قسمت مورد استفاده، زمان برداشت قسمت مورد استفاده، نام تجاری دارو ساخته شده، ترکیبات، موارد مصرف، موارد مصرف مورد تایید سازمان بهداشت جهانی و کمیسیون E بر اساس داده‌های بالینی، سایر موارد مصرف (در طب سنتی)، موارد منع مصرف، احتیاطات [عمومی، اثرات جانبی، مصرف در بارداری و شیردهی، مصرف در کودکان، تداخلات دارویی] و میزان مصرف به صورت مشروح بیان گردیده است.

در بخش انتهایی کتاب جهت سهولت کاربری برای عموم خوانندگان فهرستهای الفبایی براساس نام‌های لاتین گیاهان و نام‌های فارسی گیاهان گنجانده شده است. در نهایت تصاویر رنگی گیاهان برای آشنایی بیشتر با شکل ظاهری گیاه آورده شده است.

در پایان مؤلفان این کتاب بر خود واجب می‌دانند تا از اساتید ارجمند جناب آقای دکتر فراز مجاب و سرکار خانم دکتر نرگس یاسا به جهت راهنمایی‌های علمی و ارزنده‌شان تشکر نمایند. از سرکار خانم لیلا قوی‌پنجه که در تایپ و صفحه‌آرایی کتاب همکاری نمودند نیز قدردانی می‌شود.

دکتر فرحناز خلیقی سیگارودی
دکتر صغری جاروندی
میترآ تقی‌زاده

فهرست مطالب

۵	.....	مقدمه
۹	.....	<i>Achillea millefolium</i> L.
۱۴	.....	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.
۱۹	.....	<i>Allium cepa</i> L.
۲۳	.....	<i>Allium sativum</i> L.
۲۹	.....	<i>Aloe vera</i> L.
۳۵	.....	<i>Althaea officinalis</i> L.
۴۰	.....	<i>Anethum graveolens</i> L.
۴۵	.....	<i>Avena sativa</i> L.
۴۹	.....	<i>Borago officinalis</i> L.
۵۳	.....	<i>Boswellia</i> spp.
۵۷	.....	<i>Calendula officinalis</i> L.
۶۲	.....	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Ktze.
۶۸	.....	<i>Carum carvi</i> L.
۷۲	.....	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urban.
۷۷	.....	<i>Cichorium intybus</i> L.
۸۱	.....	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Nees
۸۵	.....	<i>Citrus aurantium</i> L.
۸۹	.....	<i>Crataegus microphylla</i> C. Koch.
۸۹	.....	<i>Crataegus oxycantha</i> L.
۹۴	.....	<i>Crocus sativus</i> L.
۹۸	.....	<i>Cucurbita pepo</i> L.
۱۰۲	.....	<i>Cuminum cyminum</i> L.
۱۰۵	.....	<i>Curcuma longa</i> L.
۱۱۰	.....	<i>Echinacea</i> spp.
۱۱۵	.....	<i>Ephedra</i> spp.

121	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.
126	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller.
131	<i>Ginkgo biloba</i> L.
136	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.
141	<i>Humulus lupulus</i> L.
146	<i>Hypericum perforatum</i> L.
152	<i>Laurus nobilis</i> L.
155	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.
160	<i>Linum usitatissimum</i> L.
165	<i>Matricaria chamomilla</i> L.
171	<i>Melissa officinalis</i> L.
176	<i>Mentha piperita</i> L.
181	<i>Myrtus communis</i> L.
185	<i>Oenothera biennis</i> L.
189	<i>Olea europaea</i> L.
192	<i>Passiflora incarnata</i> L.
197	<i>Pimpinella anisum</i> L.
202	<i>Plantago lanceolata</i> L.
202	<i>Plantago major</i> L.
207	<i>Plantago ovata</i> Forssk.
207	<i>Plantago psyllium</i> L.
207	<i>Plantago indica</i> L.
213	<i>Rhamnus frangula</i> L.
218	<i>Ricinus communis</i> L.
222	<i>Rosa canina</i> L.
222	<i>Rosa damascena</i> Mill.
228	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.
233	<i>Salix alba</i> L.
238	<i>Salvia officinalis</i> L.
243	<i>Serenoa repens</i> (Bartr.) Small.
247	<i>Silybum marianum</i> Gaertn.

۲۵۲	.....	<i>Tanacetum parthenium</i> Sch.Bip.
۲۵۷	.....	<i>Taraxacum officinale</i> (L.) Weber
۲۶۲	.....	<i>Thymus vulgaris</i> L.
۲۶۷	.....	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.
۲۷۳	.....	<i>Urtica dioica</i> L.
۲۷۸	.....	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.
۲۸۳	.....	<i>Valeriana officinalis</i> L.
۲۸۸	.....	<i>Vitex agnus-castus</i> L.
۲۹۲	.....	<i>Zingiber officinale</i> Rosc.
۲۹۷	.....	فهرست نام‌های لاتین گیاهان
۳۰۰	.....	فهرست نام‌های فارسی گیاهان
۳۰۵	.....	تصاویر رنگی گیاهان

Achillea millefolium L.

خانواده: Compositae (۱)
نام انگلیسی: Milfoil, Yarrow (۱)
نام فارسی: بومادران (۱)

ریخت شناسی گیاه

گیاهی پایا، ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۵۰ سانتی متر است. ساقه ایستاده، ساده و یا در بخش فوقانی منشعب، برگ‌ها پوشیده از کرک‌های رویهم خوابیده، با پیرامون پهن دراز-سرنیزه‌ای یا خطی، دو بار منقسم ته‌شانه‌ای، با قطعات متعدد خطی نوکدار و واقع در جهات مختلف (نه در یک سطح)، دارای «راشی» کامل و در پایین و میانه یک‌جور است. گل سفید یا سفید متمایل به زرد، یا سفید متمایل به ارغوانی، مجتمع در کپه‌های کوچک بصورت توده‌ای دیهیم و مترکم، گلچه‌های زبانه‌ای بسیار کوتاه‌تر از نیمه طول گریبان، گریبان تخم‌مرغی، کرکدار، دارای براکته‌هایی با حاشیه کم‌رنگ، قهوه‌ای یا تقریباً سیاه می‌باشد. موسم گل دهی اردیبهشت تا خردادماه می‌باشد (۲).

محل رویش

این گیاه در ارتفاعات البرز: دماوند، پلور، گچسار، پل زنگوله در کندوان، آذربایجان، ارومیه، تبریز و در غرب منطقه راسوند رویش دارد (۲). موطن اصلی این گیاه در نیمه شمالی کره زمین مخصوصاً در نواحی کوهستانی نقاط مختلف اروپا می‌باشد (۳).

قسمت مورد استفاده

برگ‌ها و گل‌های خشک شده (۴)

زمان برداشت قسمت مورد استفاده

در صورتی که گیاه به طور غیرمستقیم کشت و در فصل پاییز به زمین اصلی منتقل شده باشد، یک سال پس از کاشت (از سال دوم) به گل می‌نشیند و می‌توان محصول را برداشت کرد. چنانچه گیاه بطور مستقیم کشت شده باشد، محصول از سال سوم قابل برداشت خواهد بود. چون گیاه در مرحله گل‌دهی از بیشترین مقدار ماده مؤثره برخوردار است، این مرحله زمان مناسبی برای برداشت گل‌ها و پیکر رویشی (ساقه و شاخه‌های جوان) گیاه است. هنگام جمع‌آوری گلها باید آنها را به همراه دمگل به طول ۳-۴ سانتی متر برداشت کرد (۵). سرشاخه‌های گل‌دار را در فاصله خرداد تا مردادماه و برگ‌ها را از فروردین تا تیرماه جمع‌آوری می‌نمایند (۳).

نام تجاری دارو ساخته شده

ایران: قطره (دهانشویه) پرسیکا؛ پودر شیرینوش (۶)
جمهوری چک: Gallentee، مکزیک: Blancaler (۷)

ترکیبات

Essential oil: Monoterpenes; Sesquiterpenes (Chamazulene); Alkaloids; Flavonoids (Apigenin); Sesquiterpene lactones; Tannins; Coumarins (۴)

موارد مصرف

- درمان بیماری‌های همراه با تب و سرماخوردگی (۸)
- به صورت موضعی در درمان زخم‌هایی که دیر التیام می‌یابند، التهابات پوستی (۸)، آگزما (۹)، شوره سر و برای مرطوب کردن پوست (۱۰)، همچنین به عنوان قابض (۱۱) و بندآورنده خون در بریدگی، خراشیدگی، هموروئید و برش‌های زایمانی (۴)
- به عنوان ضدالتهاب و ضداسپاسم در دستگاه گوارش و در درمان سندرم روده تحریک‌پذیر، زخم‌های گوارشی همراه با خونریزی، کولیک روده‌ای، اسهال، خونریزی شدید قاعدگی، ادرار خونی، خون دماغ، استفراغ خونی (۴) و اسهال خونی (۱۱)
- مقوی گوارشی، مفید در درمان سوءهاضمه عصبی، نفخ و نقص در هضم چربی‌ها (۴)
- در افزایش فشارخون، افزایش لخته‌پذیری خون همراه با افزایش فشارخون مانند ترمبوز عروق مغزی و کرونر (۱۱)، و بهبود جریان خون وریدهای واریسی (۱۲)
- ضد میکروب، ضدقارچ (اسانس گیاه)، ضد عفونی‌کننده مجاری ادراری (۱۰) و مدر (۱۳)

موارد مصرف مورد تایید کمیسیون E بر اساس داده‌های بالینی

- مصرف خوراکی گل‌های گیاه در درمان بی‌اشتهایی و سوءهاضمه مثل ناراحتی‌های انقباضی خفیف دستگاه گوارش (۸)
- به‌صورت موضعی به عنوان حمام در مشکلات همراه با درد و کرامپ با منشاء روان‌تنی مربوط به قسمت‌های تحتانی لگن زنان (۸)

سایر موارد مصرف (در طب سنتی)

- به عنوان معرق، داروی ضدزخم، گشادکننده عروق محیطی، کاهنده درد دندان (با جویدن برگ‌ها، گل‌ها و ریشه‌های تازه) (۴)
- کمک در تنظیم سیکل قاعدگی (خونریزی شدید یا فقدان قاعدگی) (۴)، سقط‌آور، قاعده‌آور، ضدبارداری و به عنوان محرک انقباضات رحمی (۱۳)

موارد منع مصرف

- حساسیت به گیاه و سایر گیاهان خانواده کاسنی (۸)

احتیاطات

عمومی

- از مصرف این گیاه در ناحیه اطراف و داخل چشم خودداری شود (۱۰).
- مصرف همزمان گیاه با آرامبخش‌ها می‌تواند منجر به افزایش اثر آرامبخشی و خواب‌آلودگی گردد (۱۱).
- مصرف گیاه در مردان بدلیل اثرات مهاری بالقوه بر اسپرماتوزنز (بر اساس مطالعات حیوانی) بهتر است با احتیاط صورت گیرد (۹).

اثرات جانبی

- شایعترین اثر جانبی گزارش شده از گیاه درماتیت تماسی است (۱۲).
- سایر موارد شامل: آرامبخشی، سمیت عصبی، سردرد، منگی، تهوع، کرامپ معده و روده، دیورز، اختلال عملکرد کلیوی، هیپوگلیسمی، تحریک رحم (با دوزهای بالا)، حساسیت به نور (۹)

مصرف در بارداری و شیردهی

- بدلیل اثرات قاعده‌آوری مصرف گیاه در دوران بارداری، ممنوع است (۴).
- در دوران شیردهی بهتر است از مصرف گیاه اجتناب شود (۱۱).

مصرف در کودکان

- اثرات جانبی ناشی از مصرف گیاه در کودکان مشاهده نشده است (۴).
- در کودکان زیر ۲ سال مصرف نشود (۱۰).

تداخلات دارویی

- مهارکننده‌های ترشح اسید (آنتی‌اسیدها، آنتاگونیست‌های گیرنده H_2 ، مهارکننده پمپ پروتون، سوکرایت): افزایش ترشح اسید معده توسط گیاه باعث کاهش کارایی دارو می‌گردد (۱۱).
- ضدانعقادها: امکان کاهش کارایی دارو (۱۱) و کاهش INR. گیاه ممکن است در محیط بدن دارای اثرات انعقادآور باشد (۱۴).
- ضددیابت‌ها: امکان تقویت اثر کاهش قندخون (۱۱)
- ضد پرفشاری‌خون‌ها: امکان افزایش اثر کاهش فشارخون (۹)
- باریتورات‌ها، بنزودیازپین‌ها: امکان افزایش اثر آرامبخشی (۱۱)
- دی‌سولفیرام، مترونیدازول: امکان ایجاد واکنش‌های شبه دی‌سولفیرام در صورت مصرف فرآورده‌های حاوی الکل گیاه (۱۱)
- آرامبخش - خواب‌آورها: امکان افزایش اثر آرامبخشی (۱۱)

میزان مصرف**الف - خوراکی**

- دم‌کرده: ۱-۲ گرم در ۱۵۰ میلی‌لیتر آب جوشیده برای ۱۰-۱۵ دقیقه، ۳ بار در روز بین وعده‌های غذایی (۸)
- شیره فشرده گیاه تازه: ۵ میلی‌لیتر (۱ قاشق مرباخوری)، ۳ بار در روز بین وعده‌های غذایی (۸)
- عصاره مایع (۱:۱ گرم در میلی‌لیتر): ۱-۲ میلی‌لیتر، ۳ بار در روز بین وعده‌های غذایی (۸)
- تنتور (۵:۱ گرم در میلی‌لیتر): ۵ میلی‌لیتر، ۳ بار در روز بین وعده‌های غذایی (۸)

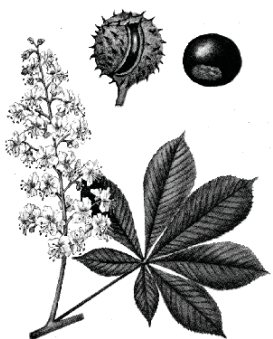
ب - موضعی

- حمام: ۱۰۰ گرم گیاه در ۲۰ لیتر آب گرم یا داغ، تنها کافی است ران‌ها را تا بالای زانوهای بپوشاند. قسمت‌های بالای تنه با حوله پوشانده می‌شود و بعد از ۱۰-۲۰ دقیقه شستشو داده می‌شود (۸).

منابع

۱. مظفریان ولی‌الله، فرهنگ نامهای گیاهان ایران، چاپ چهارم، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۵، صفحه ۱۱.
۲. قهرمان احمد، فلور رنگی ایران، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع، تهران، ۱۳۶۵، جلد هشتم، صفحه ۸۸۶.
۳. صمصام شریعت هادی، پرورش و تکثیر گیاهان دارویی، چاپ اول، انتشارات مانی، اصفهان، ۱۳۷۴، صفحه ۱۸۴.
4. Kuhn M.A., et al. *Herbal Therapy & Supplements: a Scientific & Traditional Approach*. Lippincott. Philadelphia. 2000. pp: 347-50.
۵. امیدبگی رضا، تولید و فرآوری گیاهان دارویی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۹، جلد دوم، صفحات ۳۱۳-۳۱۸.
۶. حشمتی پونه، اسدی نوقابی احمد علی، فرهنگ جامع داروهای ژنریک و گیاهی ایران، چاپ سوم، اندیشه رفیع، ۱۳۸۶، صفحات ۹۰۹-۹۲۰.
7. Sweetman S.C., et al. *Martindale: The Complete Drug Reference*. Pharmaceutical Press. London. Electronic version. 2007.
8. Blumenthal M., et al. *Herbal Medicine: Expanded Commission E Monographs*. 1st ed. American Botanical Council. Austin, 2000. pp: 419-23.
9. Fetrow C.W., et al. *Professional's Handbook of Complementary & Alternative Medicines*. 2nd ed. Springhouse Corporation. Springhouse. 2001. pp: 820-2.
۱۰. کمیته تدوین فارماکوپه گیاهی ایران، فارماکوپه گیاهی ایران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، معاونت غذا و دارو، تهران، ۱۳۸۱، جلد اول، صفحات ۱۶۱-۱۶۸.
11. Kelly W.J., et al. *Nursing Herbal Medicine Handbook*. Springhouse Corporation. Springhouse. 2001. pp: 461-3.
12. Holmes H.N., et al. *Professional Guide to Complementary & Alternative Therapies*. Springhouse. Pennsylvania. 2001. pp: 263-4.
13. Boswell-Ruys C.L., et al. Preliminary screening study of reproductive outcomes after exposure to yarrow in the pregnant rat. *Birth Defects Res Part B Dev Reprod Toxicol* 2003; 68(5): 416-20.
۱۴. خلیقی سیگارودی فرحناز، تقی‌زاده میترا، جاروندی صغری، راهنمای تداخلات گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی، چاپ اول، جهاددانشگاهی واحد شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه ۱۶.

Aesculus hippocastanum L.

خانواده: Hippocastanaceae (۱)

نام انگلیسی: Common horse chestnut (۱)

(۱) Bongay .Horse chestnut

نام فارسی: شاه بلوط هندی (۱)

ریخت شناسی گیاه

درختانی بلند، دارای چتر و تاجی از شاخ و برگ انبوه هستند. برگ‌ها بزرگ، متقابل، دارای دم‌برگ دراز و پهنکی پنجه‌ای و مرکب از ۵ تا ۹ برگچه‌اند. برگچه‌ها تخم‌مرغی، کنج‌دار با نوک تیز و دندان‌هایی نامساوی در حاشیه و فاقد گوشوارک هستند. سطح برگ‌ها سبز، در آغاز کرک‌دار و در پایان رشد فاقد کرک می‌شوند. گل‌های آنها، که نامنظم، سفید با لکه‌های سرخ و زرد و نسبتاً درشت‌اند، در انتهای شاخه و در گل‌آذین‌های بزرگ خوشه‌گرازن و به اصطلاح تیرس‌های بزرگ ایستاده و هرمی شکل مجتمع می‌شوند. کاسه به شکل زنگوله با پنج دندان نامساوی، کم‌دوام و زودافت و جام شامل ۴ یا ۵ گلبرگ نامساوی، چین‌خورده، کرک‌پوش و قطعه خلفی بزرگتر و پررنگتر از دیگر گلبرگ‌هاست. نافه دارای ۲ یا ۳ پرچم با چرخه درونی از بین رفته به صورت ۷ میله است که در ابتدا حالت کمائی دارند و سپس به حالت افقی از جام خارج می‌شوند. این میله‌های ناپرچمی از لحاظ طول و اندازه نابرابرند و بطور متقابل با یک دیسک جانبی روی نهنج قرار می‌گیرند. تخمدان آزاد، سه‌خانه در هر خانه محتوی دو تخمک واژگون است و در راس به خامه‌ای منفرد و کلاله‌ای نوک‌تیز ختم می‌شود. کیسول بسیار بزرگ، کروی، چرمی، پوشیده از خار، سبزمفام، میان برچه‌گشا با سه کفه و در هر خانه بر اثر عدم رشد یکی از تخمک‌ها فقط حاوی یک دانه و بندرت دو دانه است. دانه‌ها بزرگ و حجیم، دارای سطح صیقلی و شفاف، غالباً زرد یا قهوه‌ای‌رنگ‌اند و ناف بسیار وسیع مدور دارند. آلبومن دانه نامشخص و حجم اصلی فضای درونی دانه را جنین حجیم با لپه‌های ضخیم و سرشار از مواد نشاسته‌ای اشغال می‌کند (۲).

محل رویش

خاستگاه این گونه را حد بین شبه جزیره بالکان و شمال هندوستان ذکر نموده‌اند. این درخت امروزه در سراسر اروپا همراه با گونه‌های دیگر این جنس به عنوان زینتی و سایه گستر در حاشیه خیابان‌ها (به نام بلوط یا شاه‌بلوط) کاشته می‌شود، در ایران نیز از چندی پیش در برخی از پارک‌ها و باغ‌ها کاشته شده است و احتمالاً باید آن را از اروپا به ایران آورده باشند. در برخی تالیفات، خاستگاه و اصل این درخت را ایران ذکر کرده‌اند که در این صورت باید از طریق پژوهش‌های مربوط به دیرین گیاه‌شناسی، گرده‌شناسی و دیرین‌شناسی صحت این امر را در آینده معلوم داشت. به هر حال هم‌اکنون در تهران پایه‌های بی‌شماری از این درخت وجود دارند که ارتفاع برخی از آن‌ها بیش از ۲۰ متر است (۲).

قسمت مورد استفاده

دانه‌ها (۳)، پوست شاخه‌های جوان (۴)

زمان برداشت قسمت مورد استفاده

پوست تنه گیاه در فصل پاییز جمع‌آوری و برداشت می‌شود (۵).

نام تجاری دارو ساخته شده از گیاه

آلمان: Venostasin, Aescusan, Aescorin Forte (۶)

سوئیس: Venavit N, Phlebostasin, AesculaMed, Aesculaforce (۶)

ترکیبات

Triterpene glycosides (Aescin); Flavonoids (Quercetin, Kaempferol, Astragalín, Isoquercetin, Rutin); Coumarins (Aesculetin, Fraxin, Scopolin); Allantion; Amino acids; Choline; Citric acid; Phytosterol (۴); Condensed tannins; Fatty acids (۳); Essential oil; Starch (۷)

موارد مصرف

- درمان وریدهای واریسی، ادم اعضای تحتانی، هموروئید (۸)
- درمان بیماری کرونری قلب (۹)، ترمبوفلیت سطحی، ورم ناشی از اختلال عروق لنفاوی، تجمع خون در یک محل، صدمات حین ورزش و سایر ضربات (۱۰) و نیز کاهش خارش و ادم ساق پا (۳)

- درمان بزرگ شدن پروستات، زخم‌های پوستی، سرفه، اسهال و نیز به عنوان مسکن، ضدانعقاد، ضدتب، قابض، خلط‌آور و مقوی (۱۱)

موارد مصرف مورد تایید سازمان بهداشت جهانی و کمیسیون E براساس داده‌های بالینی

- دانه گیاه به صورت خوراکی در درمان اختلالات پاتولوژیک عروق ساق پا (نارسایی وریدی مزمن) برای مثال درد و حس سنگینی ساق پا، کرامپ‌های عضلات پشت ساق‌پا، گزگز کردن و تورم ساق پا (۹،۸)
- موضعی برای درمان علامتی نارسایی مزمن وریدی، رگ به رگ شدن و کبودی (۹)

سایر موارد مصرف (در طب سنتی)

- دانه در اختلالات آرتریتی و روماتیسمی، نورالژی، مشکلات مقعد و سایر اختلالات مرتبط با احتقان التهابی (۱۰)
- درمان اسهال خونی باسیلی و تب، بندآورنده خون در قاعدگی‌های شدید یا خونریزی‌های رحمی دیگر، به عنوان تونیک (۸)
- لوسیون‌ها و کرم‌های گیاه برای سرعت بخشیدن به بهبود صدمات حین ورزش (۳)

موارد منع مصرف

- از مصرف موضعی گیاه بر روی پوست زخمی و آسیب دیده باید اجتناب شود (۳).
- مصرف گیاه در افرادی که به گیاهان خانواده شاه‌بلوط هندی حساسیت دارند، ممنوع می‌باشد (۹).

احتیاطات

عمومی

- در مصرف گیاه در بیماران مبتلا به افزایش حساسیت نسبت به هر یک از اعضای خانواده این گیاه و مبتلایان به اختلالات خونریزی احتیاط شود (۴).
- تجویز تزریقی گیاه در موارد نادر با واکنش‌های شدید کلیوی، کبدی و آنافیلاکسی همراه می‌باشد (۱۰).
- مبتلایان به اختلالات عفونی و التهابی دستگاه گوارش بهتر است از مصرف گیاه، به دلیل پتانسیل تحریک دستگاه گوارش اجتناب نمایند (۱۱).
- بیماران دیابتی بهتر است از مصرف آن پرهیز نمایند (۱۱).

اثرات جانبی

- تحریک دستگاه گوارش (بخصوص در فرآورده‌های کوتاه‌رهش) (۱۱)
- نفروپاتی سمی؛ سمیت کبدی؛ خارش، سرطان پوستی (پاک‌کننده‌های پوستی) (۱۱)
- آنافیلاکسی؛ کرامپ‌های ساق پا (۱۱)
- شوک؛ تهوع (در مصرف خوراکی) (۴)
- خونریزی و کبودی شدید (ناشی از فعالیت ضدانعقادی آسکولین)؛ اسپاسم عضلانی؛ واکنش‌های افزایش حساسیت؛ خارش؛ کهیر (۴)؛ سردرد؛ منگی (۱۰)

مصرف در بارداری و شیردهی

- مصرف گیاه در دوران بارداری و شیردهی بدلیل اثرات ناشناخته آن ممنوع می‌باشد (۴).

مصرف در کودکان

- از مصرف گیاه در کودکان اجتناب شود (۳).

تداخلات دارویی

- داروهای نفروتوکسیک (جتنامایسین): در دوزهای بسیار بالای گیاه احتمال تشدید اثرات سمیت کلیوی می‌باشد (۹).
- ضدانعقادها، آسپیرین: افزایش خطر خونریزی به‌دلیل وجود آسکولین و هیدروکسی کومارین در گیاه (۴). توصیه می‌شود بیمار حداقل ۷ روز قبل از جراحی مصرف گیاه را قطع نماید (۱۲).
- ضددیابت‌ها، انسولین: افزایش اثر هیپوگلیسمی (۱۱)
- داروهایی که اتصال به پروتئین بالایی دارند: آئسین به پروتئین‌های پلاسما اتصال یافته و ممکن است این داروها را از اتصال به پروتئین جدا سازد (۱۱).

میزان مصرف

- ۱۰۰-۱۵۰ میلی‌گرم ترکیب آئسین در روز به صورت خوراکی به صورت دوز واحد یا در دوزهای منقسم (۲ بار در روز) داده می‌شود (۴).
- تنتور: ۱-۴ میلی‌لیتر به صورت خوراکی ۳ بار در روز (۱۱)
- عصاره خشک (۵-۱:۱ وزنی/وزنی): ۲۵۰-۳۱۲/۵ میلی‌گرم ۲ بار در روز در اشکال آهسته‌رهش (حدود ۱۰۰ میلی‌گرم آئسین در روز) (۸)
- ژل موضعی: حاوی ۲٪ آئسین (۹)

منابع

۱. مظفریان ولی الله، فرهنگ نامهای گیاهان ایران، چاپ چهارم، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۵، صفحه ۱۶.
۲. قهرمان احمد، کورموفیت‌های ایران (سیستماتیک گیاهی)، چاپ دوم، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۷، جلد دوم، صفحات ۳۷۴-۳۷۶.
3. Kuhn M.A., et al. *Herbal Therapy & Supplements: a Scientific & Traditional Approach*. Lippincott, Philadelphia. 2000. pp: 192-5.
4. Fetrow C.W., et al. *Professional's Handbook of Complementary & Alternative Medicines*. 2nd ed. Springhouse Corporation, Springhouse. 2001. pp: 399-402.
5. Chevalier A., et al. *The Encyclopedia of Medicinal Plants*. 1st ed. Dorling Kindersley. New York. 1996. p: 159.
6. Sweetman S.C., et al. *Martindale: The Complete Drug Reference*. Pharmaceutical Press. London. Electronic version. 2007.
7. Kemper H., et al. *ESCOP Monographs: The Scientific Foundation for Herbal Medicinal Products*. 2nd ed. The European Scientific Cooperative on Phytotherapy. Exeter. 2003. pp: 248-56.
8. Blumenthal M., et al. *Herbal Medicine: Expanded Commission E Monographs*. 1st ed. American Botanical council. Austin. 2000. pp: 201-4.
9. *WHO monographs on selected medicinal plants*. World Health Organization. Geneva. 2002. vol. 2. pp: 137-48.
10. Rotblatt M., et al. *Evidence-Based Herbal Medicine*. Hanley & Belfus. Philadelphia. 2002. pp: 238-41.
11. Kelly W.J., et al. *Nursing Herbal Medicine Handbook*. Springhouse Corporation. Springhouse. 2001. pp: 230-2.
۱۲. خلیقی سیگارودی فرحناز، تقی زاده میترا، جاروندی صغری، راهنمای تداخلات گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی، چاپ اول، جهاددانشگاهی واحد شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه ۱۶.

Allium cepa L.

خانواده: Liliaceae (۱)

نام انگلیسی: Cepa, Onion (۱)

نام فارسی: پیاز، پیاز معمولی، پیاز باغی (۱)

ریخت شناسی گیاه

گیاهی چند ساله، زمانی که خرد یا له می‌شود بوی تند از آن به مشام می‌رسد. بولب‌های گیاه از نظر اندازه و شکل با توجه به کلتیوار متفاوت است، اغلب کروی بهم فشردده و دارای قطر حداکثر ۲۰ سانتی‌متر و غشاهای خارجی پوشیده می‌باشند. ساقه دارای بلندی حداکثر ۱۰۰ سانتی‌متر و قطر ۳۰ میلی‌متر است. برگ‌ها دارای طول حداکثر ۴۰ سانتی‌متر و قطر ۲۰ میلی‌متر و معمولاً تقریباً به شکل نیم‌دایره و کمی بر روی قسمت فوقانی ساقه قرار می‌گیرند. در سال اول برگ‌های قاعده‌ای و در سال دوم این قاعده‌ای‌ها ششمین ساقه کوتاه‌تر را می‌پوشانند. گریبان اغلب سه کخه‌ای، کوتاه‌تر از چتر گل می‌باشد. چتر گل به قطر ۴-۹ سانتی‌متر، متراکم و دارای چندین گل است. دمگل‌ها تقریباً مساوی هستند. گلپوش ستاره‌ای شکل، سفید با نوار سبزرنگ است، بخش خارجی تخم‌مرغی و بخش داخلی مستطیلی شکل کند یا تیز است. پرچم‌ها بیرون آمده و تخمدان متمایل به سفیدرنگ و کپسول آن بطول ۵ میلی‌متر و همچنین عدد کروموزومی $2n=16$ است (۲).

محل رویش

در غرب آسیا به صورت خودرو می‌روید و به صورت تجارتي در سرتاسر دنیا بخصوص نواحی آب و هوایی معتدل کاشته می‌شود (۲).

قسمت مورد استفاده

بولب تازه یا خشک شده (۲-۵)

نام تجاری دارو ساخته شده

در ایران فرآورده دارویی ندارد. در سایر کشورهای دنیا به صورت ترکیبی در فرآورده‌ها موجود می‌باشد (۶).

ترکیبات

Organic sulfur compounds (Thiosulfonates, Thiosulfonates, Cepaenes, S-Oxides, S,S'-Dioxides, Monosulfides, Disulfides, Trisulfides, Zwiebelanes, Cysteine sulfoxide) (۲); Essential oils; Quercetin glycosides; Diphenylamine (۳)

موارد مصرف

- درمان عفونت‌های باکتریایی مثل اسهال خونی (۲)
- درمان زخم معده، زخم، جای زخم، کلونید، آسم (۲)
- درمان کمکی در دیابت (۲)
- درمان بی‌اشتهایی، آترواسکلروز، اختلالات گوارشی، تب و سرماخوردگی، سرفه، التهاب نایژه‌ها، افزایش فشارخون، التهاب دهان و حلق (۵)
- به عنوان مدر (۲)

موارد مصرف مورد تأیید سازمان بهداشت جهانی بر اساس داده‌های بالینی

- پیشگیری از تغییرات وابسته به پیری در رگ‌های خونی، بی‌اشتهایی (۲)

سایر موارد مصرف (در طب سنتی)

- ضدکرم، ضدعفونی‌کننده، درمان تب، وبا (۲)
- تقویت‌کننده قوای جنسی، تونیک، قاعده‌آور، درمان کبودی، جوش (۲)
- ضدنفخ، درمان زردی (۲)، سوءهاضمه، محرک کیسه صفرا (۳)، درد کولیک (۲)
- مهار تجمع پلاکتی (۴)، درمان هیپرکلسترولمی (۳)، افزایش فشارخون (۲)، ادم (۴)
- درمان کم‌خونی، خستگی، سرماخوردگی، التهاب، آنژین، کاهش آب بدن (۳)، خلط‌آور، درمان التهاب نایژه‌ها، گوش‌درد (۲)
- به صورت موضعی در طب سنتی برای گزیدگی حشرات، زخم، آفتاب سوختگی، عفونت ریشه مو، زگیل (۵)، گال، میخچه (۴)
- پیاز کباب شده به طور مستقیم بر روی تومورهای پوستی یا التهاب گوش میانی اثرات مفیدی دارد (۴).

- درمان سرفه، سیاه‌سرفه، آسم، آنژین (۵)
- درمان کمکی اختلالات گوارشی همراه با نفخ، آسکاریازیس، دیابت (۵)

موارد منع مصرف

- حساسیت نسبت به گیاه (۳،۲)

احتیاطات

عمومی

- مصرف مقادیر بالای پیاز و در طولانی مدت می‌تواند با تولید هموگلوبین تداخل ایجاد نموده و منجر به لیز گلبول‌های قرمز خون گردد (۴).
- مصرف مقادیر بالای پیاز می‌تواند مشکلات معده ایجاد نماید (۵).

اثرات جانبی

- آسم، تحریک چشم همراه با ایجاد اشک (۴)، درماتیت تماسی (۴،۲)
- حالت‌های آلرژیک مثل التهاب بینی و ملتحمه چشم (۵،۲)

مصرف در بارداری و شیردهی

- منع مصرف شناخته شده‌ای برای گیاه در دوران بارداری و شیردهی وجود ندارد (۴،۲).

مصرف در کودکان

- منع مصرف شناخته شده‌ای برای گیاه در کودکان وجود ندارد (۴،۲).

تداخلات دارویی

- پایین آورنده‌های چربی خون: ممکن است سطح سرمی کلسترول تغییر نماید (۳).
- ضدپلاکت‌ها: ممکن است خطر خونریزی افزایش یابد (۳).
- داروهای افزایش‌دهنده قندخون: ممکن است گلوکز خون تحت تأثیر قرار گیرد (۳).

میزان مصرف

الف- خوراکی

- ۵۰ گرم از بولب تازه یا ۲۰ گرم بولب خشک شده در روز (۴)
- دم‌کرده: ۱-۲ قاشق چای‌خوری در ۱۲۰ میلی‌لیتر آب دم می‌شود (۴).

- **افشیره:** یک قاشق مرباخوری شیرۀ فشرده شده از بولب تازه ۳-۴ بار در روز (۴)
- **تنتور:** یک قاشق مرباخوری (۵ میلی‌لیتر) ۳-۴ بار در روز (۴)

ب- موضعی

برش‌های نازک پیاز یا ضماد حاوی شیرۀ پیاز بر روی پوست قرار داده شده و با یک پارچه پوشانیده می‌شود (۳).

منابع

۱. مظفریان ولی‌الله، فرهنگ نامهای گیاهان ایران، چاپ چهارم، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۵، صفحه ۲۸.
2. *WHO monographs on selected medicinal plants*. World Health Organization. Geneva. 1999. vol. 1. pp: 5-15.
3. Kelly W.J., et al. *Nursing Herbal Medicine Handbook*. Springhouse Corporation. Springhouse. 2001. p: 327.
4. Libster M., et al. *Delmar's Integrative Herb Guide for Nurses*. Delmar, Thomson Learning. Australia. 2002. pp: 317-25.
5. Fleming T., et al. *PDR for herbal Medicines*. 1st ed. Medical Economics Company. Montvale. 1998. pp: 624-6.
6. Sweetman S.C., et al. *Martindale: The Complete Drug Reference*. Pharmaceutical Press. London. Electronic version. 2007.

Allium sativum L.

خانواده: Liliaceae (۱)

نام انگلیسی: Garlic (۱)

نام فارسی: سیر (۱)

ریخت شناسی گیاه

گیاهی چند ساله، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتی متر است. دارای بولب است و زمانی که خرد یا تکه شود بوی تندی از آن به مشام می‌رسد. قسمت‌های زیرزمینی آن شامل بولب‌هایی با ریشه‌های فیبری متعدد می‌باشد. برگ گیاه خطی، صاف و بطول ۱-۲/۵ سانتی متر عرض و ۳۰-۶۰ سانتی متر طول و دارای یک رأس نوک‌تیز می‌باشد. گل‌آذین به صورت چتری، بولب‌های کوچک تولید گل‌آذین می‌نمایند، گل‌ها از نظر تعداد متغیر و متنوع و گاهی اوقات ثابت هستند، بندرت باز و گاهی در جوانه پژمرده می‌شوند، دارای دمگل باریک و شامل گلپوش با ۶ قطعه مشخص، بطول ۴-۶ میلی‌متر، متمایل به صورتی و دارای بساک بیرون آمده، تخمدان زبرین سه‌خانه‌ای می‌باشد. میوه آن کپسول شکوفا و کوچک است (۲).

محل رویش

این گیاه در آسیا بصورت خودرو می‌روید، اما به‌صورت تجاری در بیشتر کشورها کاشته می‌شود (۲). این گیاه در کشورهای مدیترانه‌ای، اروپای جنوبی (مثل ایتالیا و اسپانیا)، خاورمیانه، آسیای صغیر و جنوبی و در ایران در اغلب نقاط کشور و بخصوص نواحی شمالی ایران می‌روید (۳).

قسمت مورد استفاده

بولب‌های تازه و خشک شده (۲، ۴، ۵)، روغن سیر (۵)

زمان برداشت قسمت مورد استفاده

زمان برداشت محصول از اواخر تیر تا مهرماه می‌باشد (۳).

نام تجاری دارو ساخته شده

ایران: قرص روکش دار آلیکوم، گارسین، گارلت؛ قرص آلیوم-اس؛ قطره گارلیک؛ کپسول گارلی کپ (۶)

آلمان: Strongus Kwai, beni-cur, سوئیس: A Vogel Capsules a l'ail Kwai (۷)

انگلیس: Kyolic Kwai, Garlimega (۷)

ترکیبات

Sulfur compounds: Cysteine sulfoxides (Alliin), Non volatile compounds (γ -Glutamylcysteine peptides), Thiosulfinates (Allicin), Ajoenes (E-Ajoene, Z-Ajoene), Vinylidithiins, Sulfides (Diallyl disulfide, Diallyl trisulfide) (۲)

موارد مصرف

- درمان عفونت دستگاه تنفسی و ادراری، عفونت قارچی پوست و حالات روماتیسمی (۲)
- به عنوان ضدنفخ در درمان سوءهاضمه (۲)
- درمان سرماخوردگی، التهاب نایژه‌ها، سرفه، تب، التهاب دهان و گلو (۵)

موارد مصرف مورد تأیید سازمان بهداشت جهانی بر اساس داده‌های بالینی

- به عنوان درمان کمکی در درمان رژیم‌های هیپرلیپیدمی و پیشگیری از تغییرات عروقی آترواسکلروتیک (وابسته به سن) (۲)
- درمان افزایش فشار خون خفیف (۲)

سایر موارد مصرف (در طب سنتی)

- کاهش سطح کلسترول تام و تری‌گلیسیرید، افزایش سطح HDL کلسترول، اثر بر تجمع پلاکتی، کاهش خطر حمله قلبی و سکته (۸)، بیماری‌های قلبی عروقی (۴)، درمان دیابت (۵)
- تقویت کننده قوای جنسی، آرامبخش، ضدتب، مدر، قاعده‌آور (۲)، تونیک، کاهش درد قاعدگی (۵)، کاهش خواب‌آلودگی (۴)

- خلط‌آور، درمان آسم و التهاب نایژه‌ها (۲)، سیاه‌سرفه، التهاب گوش (۵)، درمان گلودرد (۸)، آبله‌مرغان، خشونت صدا، اشکال در تنفس (۴)
- ادم، پنومونی نوزادان (ضماد سیر به صورت موضعی بر روی ستون فقرات و قفسه سینه مالیده می‌شود) (۴).
- تحریک رشد مو (۲)
- ضدانگل، ضدقارچ، ضدویروس، ضدباکتری، ضدآمیب (۴)
- اختلالات دستگاه گوارش (۵)، دل‌پیچه، هموروئید (۴)، کاهش خطر سرطان بخصوص سرطان دستگاه گوارش (۸)
- درمان میخچه، زگیل، پینه (۵)، زخمهای پوستی (۴)
- درمان درد عضلانی، نورالژی، آرتрит، سیاتیک (۵)
- درمان گازگرفتگی سگ و گزیدگی حشرات سمی، طاعون، جذام، زردی (۴)
- تشنج، مالیخولیا (۴)

موارد منع مصرف

- در بیمارانی که به سیر حساسیت دارند نباید مصرف شود (۲، ۴).
- در بیماران مبتلا به التهاب حاد یا مزمن معده یا دیگر قسمت‌های دستگاه گوارش منع مصرف دارد، زیرا بعضی ترکیبات سیر می‌توانند ایجاد گاستروآتريت نمایند (۴).

احتیاطات

عمومی

- مصرف مقادیر زیاد سیر می‌تواند باعث افزایش خطر خونریزی پس از جراحی گردد (۲)، بنابراین توصیه می‌شود ۱۰-۱۴ روز قبل از جراحی مصرف آن قطع شود (۴).
- در صورت مصرف مقادیر بالای ترکیبات خالص شده سیر به‌طور منظم، جذب ید توسط تیروئید کاهش می‌یابد (۴).
- از آنجاییکه سیر می‌تواند کلیه‌ها را تحریک نماید، بیماران مبتلا به مشکلات کلیوی بهتر است از مصرف سیر اجتناب نمایند (۴).
- در مبتلایان به بیماری‌های شدید کبدی مصرف آن باید با احتیاط صورت گیرد (۸).
- مصرف سیر در بیماران مبتلا به دیابت، بیخوابی، پمفیگوس، پیوند اعضا، آرتريت روماتوئید و بعد از جراحی توصیه نمی‌شود (۸).

اثرات جانبی

- بعد از استنشاق گیاه پودر شده، واکنش‌های آلرژیک مثل درماتیت تماسی و حملهٔ آسم ممکن است بروز نماید (۲).
- مصرف بولب تازهٔ سیر، عصاره و یا روغن آن با معدهٔ خالی می‌تواند باعث سوزش سردل، تهوع، استفراغ و اسهال گردد (۲).
- نکته دیگری که در مصرف سیر وجود دارد بوی بد آن است که از راه تنفس و پوست قابل استنشاق است (۲).
- سایر اثرات جانبی آن شامل سردرد، بیخوابی، خستگی، سرگیجه، تاکی‌کاردی، کاهش فشار خون وضعیتی، بوی بد دهان، کوتاه‌شدن تنفس، سوختگی، گرگرفتگی صورت می‌باشد (۸).
- یک مورد هماتوم اپیدورال نخاعی خودبخودی در اثر مصرف زیاد حبه‌های سیر گزارش شده است (۲).

مصرف در بارداری و شیردهی

- مصرف گیاه در حدمقادیر غذایی آن در زنان باردار و شیرده مشکلی ایجاد نمی‌کند (۸)، اما مصرف مقادیر درمانی آن به دلیل اثرات قاعده‌آور گیاه توصیه نمی‌شود (۴).
- برخی نوزادان نسبت به بوی گیاه در شیر مادر و انقباضات روده‌ای ناشی از ترکیبات گوگردی گیاه حساس هستند (۴).

مصرف در کودکان

- مصرف خوراکی مقادیر درمانی گیاه تازه در کودکان خطرناک بوده و احتمالاً مرگ‌آور است (۴).

تداخلات دارویی

- *استامینوفن و سایر داروهای متابولیزه شده توسط آنزیم CYP_{2E1}*: کاهش متابولسیم این داروها (۸)
- *ضدانعقادها، ضداالتهاب‌های غیراستروئیدی، پروستاگلندین‌ها*: افزایش زمان خونریزی (۲)
- *ضددیابت‌ها*: افزایش احتمال هیپوگلیسمی (۸)
- *سکوییناویز*: کاهش سطح پلاسمایی دارو (۹)
- *پایین‌آورنده‌های کلاسترول*: اثرات افزایشی (۱۱،۱۰)
- *ضد پرفشاری خون‌ها*: گیاه ممکن است باعث کاهش فشارخون گردد، اما احتمالاً این اثر بسیار ضعیف بوده و مشکلی در مصرف همزمان این داروها با گیاه ایجاد نمی‌شود (۹،۱۱).
- *ویتامین E*: گیاه با مقادیر بالای ویتامین E می‌تواند تداخل ایجاد نماید (۹).

- بیهوش‌کننده‌های عمومی: افزایش INR، فعالیت ضد فاکتور فعال‌کننده پلاکتی، فعالیت‌های فیبرینولیتیکی (۱۱)

میزان مصرف

الف- خوراکی

- سیر تازه: ۲-۵ گرم در روز (۲)
- پودر خشک شده: ۱/۲-۰/۴ گرم در روز (۲)
- روغن: ۲-۵ میلی‌گرم در روز (۲)
- عصاره: ۳۰۰-۱۰۰۰ میلی‌گرم در روز (۲)
- دم‌کرده: ۴ گرم پودر سیر در ۱۵۰ میلی‌لیتر آب در روز (۴)
- تنتور (۱:۵ در میلی‌لیتر): ۴ قاشق مرباخوری در دوزهای منقسم (۴)
- برای پایین آوردن کلسترول: ۹۰۰ میلی‌گرم پودر خشک شده یا ۲-۵ میلی‌گرم آلیسین، یا ۲-۵ گرم سیر تازه. دوز میانگین ۴ گرم سیر تازه یا ۸ میلی‌گرم اسانس یک بار در روز (۸)

ب- موضعی

- **ضماد یا خمیر:** برای درمان عفونت‌های انگلی مثل بکار بردن آن در ناحیه مقعد برای کرمک، قطعات سیر در پارچه نازک نرمی (گاز) قرار داده شده و بر روی پوست گذاشته می‌شود، امکان تحریک پوست وجود دارد (۴).

منابع

۱. مظفریان ولی‌الله، فرهنگ نامهای گیاهان ایران، چاپ چهارم، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۵، صفحه ۳۰.
2. WHO monographs on selected medicinal plants. World Health Organization. Geneva. 1999. vol. 1. pp: 16-32.
۳. صمصام شریعت هادی، پرورش و تکثیر گیاهان دارویی، چاپ اول، انتشارات مانی، اصفهان، ۱۳۷۴، صفحه ۲۹۷.
4. Libster M., et al. *Delmar's Integrative Herb Guide for Nurses*. Delmar, Thomson Learning. Australia. pp: 285-95.
5. Fleming T., et al. *PDR for Herbal Medicines*. 1st ed. Medical Economics Company. Montvale. 1998. pp: 626-8.
۶. حشمتی پونه، اسدی نوقابی احمد علی، فرهنگ جامع داروهای ژنریک و گیاهی ایران، چاپ سوم، اندیشه رفیع، تهران، ۱۳۸۶، صفحات ۸۷۳-۸۹۳.
7. Sweetman S.C., et al. *Martindale: The Complete Drug Reference*. Pharmaceutical Press. London. Electronic version. 2007.

8. Kelly W.J., et al. *Nursing Herbal Medicine Handbook*. Springhouse Corporation. Springhouse. 2001. p: 195.
9. Bratman S., Girman A.M. *Mosby's Handbook of Herbs and Supplements and Their Therapeutic Uses*. Mosby. St. Louis. 2003. pp: 576-583.
10. Mills S., Bone K. *Principle and Practice of Phytotherapy (Modern Herbal Medicine)*. Churchill Livingstone. Edinburgh. 2000. p: 105.
۱۱. خلیقی سیگارودی فرحناز، تقی‌زاده میترا، جاروندی صغری، راهنمای تداخلات گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی، چاپ اول، جهاددانشگاهی واحد شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه ۱۷.

Aloe vera L.

خانواده: Liliaceae (۱)

نام انگلیسی: Medicine aloe (۱)

نام فارسی: صبرزد طبی (۱)، صبر، شاخ بزی (۲)

ریخت‌شناسی گیاه

گیاه پایا، بوته‌هایی با بن محکم، گیاه گوشتی و آبدار، بدون ساقه، سبز مات یا سبز زیتونی، گاهی متمایل به صورتی است. ساقه دارای تیرک گل برافراشته، به ارتفاع ۹۰-۱۳۵ سانتی‌متر، غالباً ساده یا دارای شاخه‌های کم و نازک می‌باشد. برگ بن‌رست و طوقه‌ای افراشته، واقع روی ساقه‌ای بسیار کوتاه، گوشتی، ناودانی‌شکل متورم با مقطع، به طول ۳۰-۴۵ سانتی‌متر، دو ردیفی، متعدد، دارای نوک تیز، سخت و گزنده، در پایین دارای غلاف پهن همپوش، در حاشیه خاردار، با خارهای پهن نوک‌تیز، سبز مات، غالباً دارای لکه‌ها یا نقاط سفیدرنگ است. گل صورتی یا زرد، نارنجی، گاهی زردلیمویی، مجتمع در خوشه‌هایی به طول ۴۵ سانتی‌متر در انتهای تیرک گل است، جام گل لوله‌ای یا استوانه‌ای، دارای قطعات تقریباً خمیده و همقد، پرچم‌ها همقد جام، خامه خارج شده از جام است. موسم گل اسفند و اردیبهشت ماه است (۲).

محل رویش گیاه

گیاه غیر بومی، غالباً کاشته شده در سراسر سواحل و جزایر خلیج فارس بخصوص در گورستان‌ها بر مزار مردگان می‌کارند (۲).

قسمت مورد استفاده

شیرابه تازه یا خشک شده برگ‌ها، ژل مایع حاصل از برگ‌های تازه (۴،۳).

زمان برداشت قسمت مورد استفاده

برگ‌های صبر زرد دو ترکیب دارویی متفاوت تولید می‌کند. ژل صبر زرد در مرکز برگ‌های آبدار تولید می‌شود و شیرابه زردرنگ تلخ گیاه در سلول‌های مجاری سطح داخلی غشای برگ‌ها تولید می‌شود. با برش برگ‌ها شیرابه از آن خارج می‌شود. در صورتیکه ژل گیاه از طریق فشردن برگ‌ها یا به کمک عصاره‌گیری با حلال‌ها بدست می‌آید (۵). برای تهیه شیرابه، برگ‌های بیرونی را در ماه‌های شهریور و یا مهر پس از چند روز بارندگی بریده و به‌حالت ایستاده و فشرده بهم در داخل ظرف و یا گودالی که در زمین کنده شد و کف آن بوسیله پوست بز و یا اسب مفروش گردیده قرار می‌دهند. پس از ۲۴ ساعت شیرابه حاصل را در یک ظرف مسی بر روی آتش مستقیم به‌مدت ۴ ساعت تبخیر می‌نمایند. تغلیظ شیرابه ممکن است در هوای آزاد در آفتاب، بدون حرارت نیز صورت بگیرد (۶).

نام تجاری دارو ساخته شده

ایران: ژل ۱۵٪ آلفا هیدروکسی اسید؛ کرم تی تری اوایل (۷)

فرانسه: Veraskin (۸)

ترکیبات

Latex: Hydroxyanthrone derivatives: Aloe-emodin-anthrone 10-C-glucoside type (Aloin A & B, Hydroxyaloin, Aloinoside A & B) (۳)

Gel: Water; Polysaccharides (Pectins, Hemicellulose, Glucomannan, Acemannan, Mannose derivatives); Amino acids; Lipids; Sterols (Lupeol, Campesterol, β -sitosterol); Tannins; Enzymes (۳); Bradykininase; Magnesium lactate (۹)

موارد مصرف شیرابه مورد تایید سازمان بهداشت جهانی بر اساس داده‌های بالینی

- درمان کوتاه‌مدت یبوست گاهگاهی (۳)

سایر موارد مصرف شیرابه (درطب سنتی)

- به صورت خوراکی به عنوان مسهل قوی در درمان یبوست (در افرادی که دچار شقاق مقعد، هموروئید یا جراحی اخیر آنورکتال شده‌اند)، و نیز برای آماده‌سازی بیمار برای تست‌های تشخیصی دستگاه گوارش (۱۰)
- درمان درماتیت سبورهای، زخم معده، سل و عفونت‌های قارچی و نیز برای کاهش سطح گلوکز خون (۳)